

Veda pri riešení ekologických problémov životného prostredia

Naša veda prešla v súčasnosti od Štátneho plánu základného výskumu k zostavovaniu projektov a grantov, ktoré ponúka na riešenie (za predpokladu, že budú schválené a pridelia sa im požadované prostriedky). Ponúkané granty prechádzajú zložitými cestami posudzovania, hodnotenia, odporúčania a schvaľovania.

Z veľkého súboru grantov ponúkaných pracoviskami Slovenskej akadémie vied, Ministerstva školstva, mládeže a športu SR a v rámci Slovenskej komisie pre životné prostredie vybrala Komisia Predsedníctva SAV pre životné prostredie tie, ktoré sú zamerané na riešenie ekologických problémov životného prostredia. Granty SAV a MŠMŠ SR vychádzajú na jednej strane z doterajšieho zamerania vedeckých pracovísk a z ich výskumných programov a na druhej strane z potrieb spoločenskej praxe. Odrážajú teda súčasný stav vedeckovýskumnej základne v konfrontácii s politickým a hospodárskym stavom našej spoločnosti.

Slovenská komisia pre životné prostredie pristupuje k týmto otázkam z iného hľadiska. Na posudzovanie navrhovaných projektov stanovila tri skupiny kritérií. Prvým je vzťah vedeckovýskumných projektov k činnosti SKŽP ako prierezového vládneho orgánu, ktorý chápe životné prostredie a krajinu ako dôsledok synergie prírodných a antropických procesov. Tieto vplývajú na stav a kvalitu prostredia a vyžadujú si komplexné a systémové riešenia. Ďalším kritériom je súlad obsahu projektov s jednotlivými smermi ekologickej politiky vlády. Toto kritérium sa uplatňuje aj pri členení súboru (grantov a projektov) tvoriacich Komplexný program ekologických problémov životného prostredia. Posledným kritériom sú regionálne priority, ktoré môžu mať charakter globálny, kontinentálny, celoštátny, územný a lokálny.

Pri systémovej usporiadani navrhovaných grantov a ponúkaných projektov sa v prvom rade uplatnilo obsahové kritérium a až potom kritériá komplexnosti a regionálne kritériá. Jednotlivé granty sú zväčša zamerané na riešenie čiastkových problémov životného prostredia. Syntetickým prístupom, účinným prepojením a vhodnou koordináciou, získajú jednotlivé granty novú, vyššiu kvalitu. Umožní to vzájomné porovnanie, dopĺňanie a interpretovanie čiastkových výsledkov do podoby využiteľnej na riešenie naliehavých celospoločenských problémov.

Komplexný program grantov a projektov neobsahuje problematiku životného prostredia v celej šírke. Pri ich usporiadani sa sústreďuje pozornosť na syntézu príbuzných a nadväzujúcich grantov, zameraných na riešenie tých problémov, ktoré ešte nie sú u nás dosta-

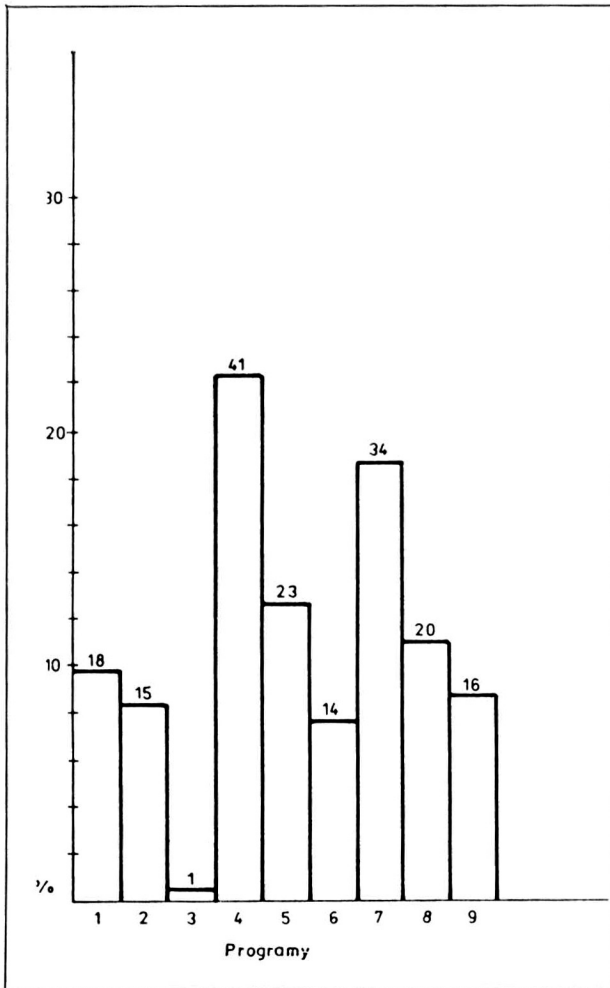
točne rozpracované. Súčasne sa zameriava na konkrétnu aplikáciu a overovanie nových metód na území Slovenska. Môžeme ho začleniť do 9 čiastkových programov, predstavujúcich širšie okruhy problémov:

1. Integrovaný informačný systém životného prostredia a monitoringu.
2. Ekologizácia spoločenského vedomia.
3. Environmentálna legislatíva a ekonomika.
4. Ekologizácia priestorovej organizácie krajiny.
5. Ekologická stabilita a únosnosť krajiny.
6. Regionálne ekologické problémy Slovenska.
7. Biologicko-ekologické problémy ochrany prírody.
8. Ekologické technológie a prírodné zdroje.
9. Ekologizácia technologických procesov a odpady.

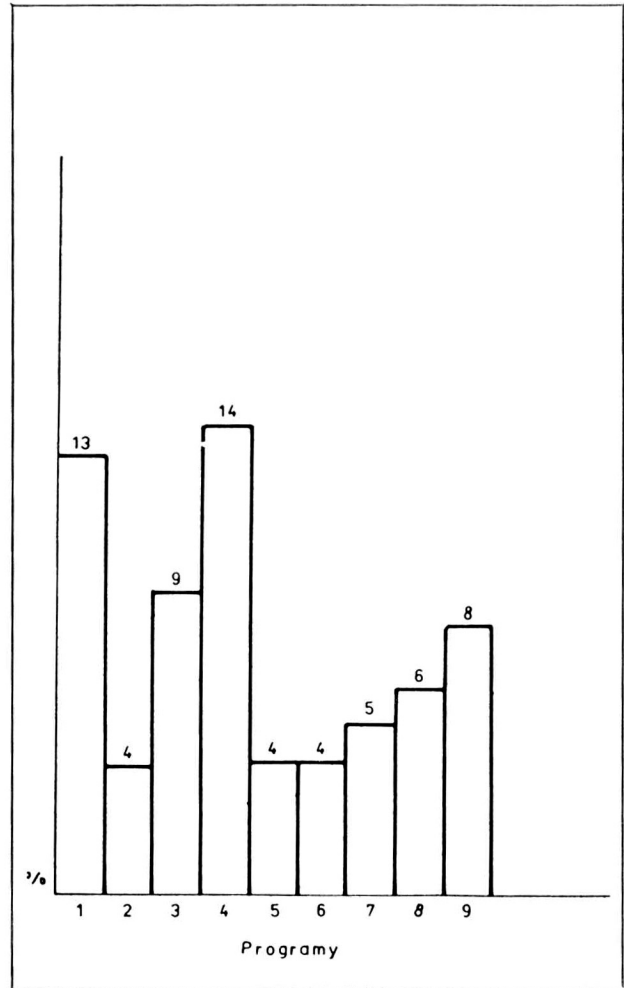
Rozsah týchto projektov je veľmi rozdielny. Podľa charakteru problematiky ich možno rozdeliť do viacerých úloh. Najväčší počet grantov SAV a MŠMŠ SR je zameraný na 4. program — Ekologizácia priestorovej organizácie krajiny (vyše 22 %) a 7. program — Biologicko-ekologické problémy ochrany prírody (takmer 19 %). Pracoviská SAV a MŠMŠ SR sa na ich počte zúčastňujú takmer rovnako. Najmenší záujem je o problematiku 3. programu — Environmentálna legislatíva a ekonomika (necelé 1 % grantov).

Zvýšený záujem z pracovísk SAV a MŠMŠ SR je tiež o 5. program — Ekologická stabilita a únosnosť krajiny (temer 13 %). Na programe č. 8 — Ekologické technológie a prírodné zdroje (11 %) sa podieľajú iba pracoviská MŠMŠ SR, podobne ako na programe č. 9 — Ekologizácia technologických procesov (temer 9 %). Program č. 1 — Integrovaný informačný systém životného prostredia a monitoringu (okolo 10 %) sa ešte len začína dostávať do povedomia pracovísk, vo väčšej miere ale na vysokých školách než v SAV. Rovnaký záujem v SAV aj na vysokých školách je o program č. 2 — Ekologizácia spoločenského vedomia (až 8 % z grantov). Regionálne ekologické problémy z programu č. 6 (čo je necelých 8 % grantov) sú viac v popredí záujmu pracovísk SAV.

Z projektov ponúkaných Slovenskej komisii pre životné prostredie, ktoré majú veľmi heterogénny charakter a podávajú ich pracoviská SAV, MŠMŠ SR, ale najmä rezortov, je najväčší podiel (nad 18 %)

1. Percentuálny podiel grantov SAV a MŠMŠ v jednotlivých programoch (nad stĺpcami sú absolútne počty)

2. Percentuálny podiel ponúknutých projektov SKŽP v jednotlivých projektoch

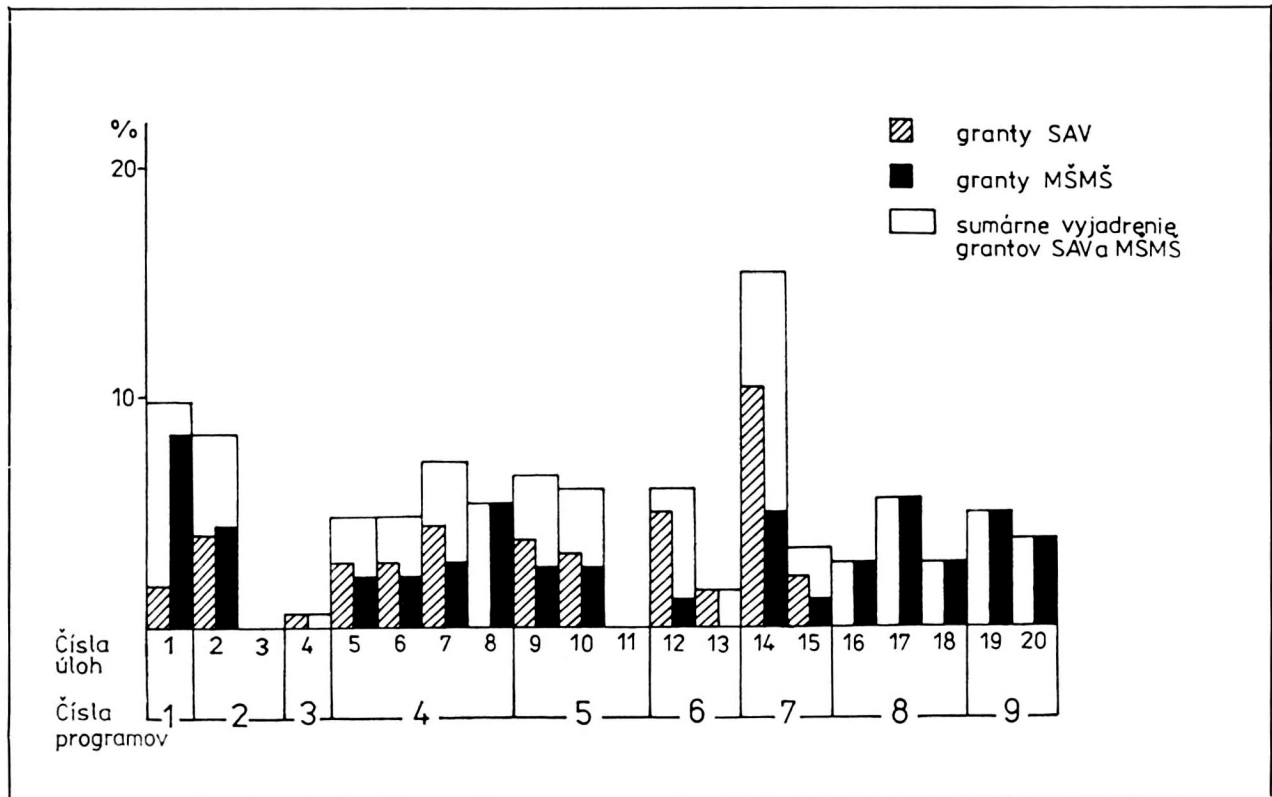
v programe č. 4 a č. 1. Najmenší podiel (pod 6 %) je v programoch č. 2, 5 a 6. Ponuka pre č. 7 a 8 je okolo 8 % a pre č. 3 a 9 je viac než 11 %.

Z tohto stručného prehľadu (a grafu na obr. 1 a 2) vyplýva, že najväčšie kapacity vedeckovýskumných projektov a grantov pri riešení ekologických problémov životného prostredia, sa sústreďujú na úlohy 4. programu — Ekologizácia priestorovej organizácie krajiny

- ekologické a územné hľadiská rozvoja Slovenska v európskom regióne (9 grantov),
- priestorové aspekty faktorov životného prostredia na území Slovenska (9 grantov),
- antropické vplyvy na prostredie a organizmus (13 grantov),

— architektonické problémy kvality životného prostredia človeka (10 grantov).

Potrebu ochrany a racionálneho využívania genofondu organizmov odráža zvýšený záujem pracovísk SAV (28 grantov) o otázky ochrany autochtónneho genofondu rastlín a živočíchov. Podobné granty ponúkajú aj pracoviská vysokých škôl, patrí k nim aj udržiavanie, množenie a šľachtenie genofondu kultúrnych organizmov. Ochrana genofondu má širšie väzby na biologicko-ekologické problémy chránených území. Tie sú, žiaľ, veľkým, i keď potrebným záujmom o ochranu genofondu, nezaslúžene zatlačené do úzadia (6 grantov). Pozitívnu skutočnosťou však je, že tieto úlohy z programu biologicko-ekologických problémov ochrany prírody sú na poprednom mieste záujmu pracovísk SAV a vysokých škôl.

3. Percentuálny podiel grantov SAV a MŠMŠ v jednotlivých úlohách a projektoch

Približne v strede záujmu ponúkaných projektov a grantov sú problémy zhrnuté v štyroch programoch (č. 5, 8, 9, 1). Program č. 5 — Ekologická stabilita a únosnosť krajiny súvisí so súčasnými a dlhodobými úlohami rozvoja národného hospodárstva. Vyžaduje si vypracovanie porovnateľných metód na ich riešenie, či už ide o ekologickú stabilitu poľnohospodárskej a lesnej krajiny (12 grantov), alebo ekologickú únosnosť urbanizovanej krajiny (11 grantov). O túto problematiku je primeraný záujem pracovísk SAV i vysokých škôl. Nedostatočný záujem je o riešenie ekologickej únosnosti národných parkov a CHKO, ktorý by mala stimulovať SKŽP vypísaním zaujímavých grantov.

Nové metódy a využitie environmentálnych monitorovacích a informačných systémov je úloha v programe č. 1 — Integrovaný informačný systém ŽP a monitoring (18 grantov SAV a MŠMŠ SR a 12 projektov ponúknutých SKŽP). Rastúci i keď ešte stále nedostatočný záujem signalizuje, že sa tento perspektívny program postupne dostane do popredia ako nevyhnutný analytický, syntetický a metodický nástroj na riešenie ekologických problémov životného prostredia.

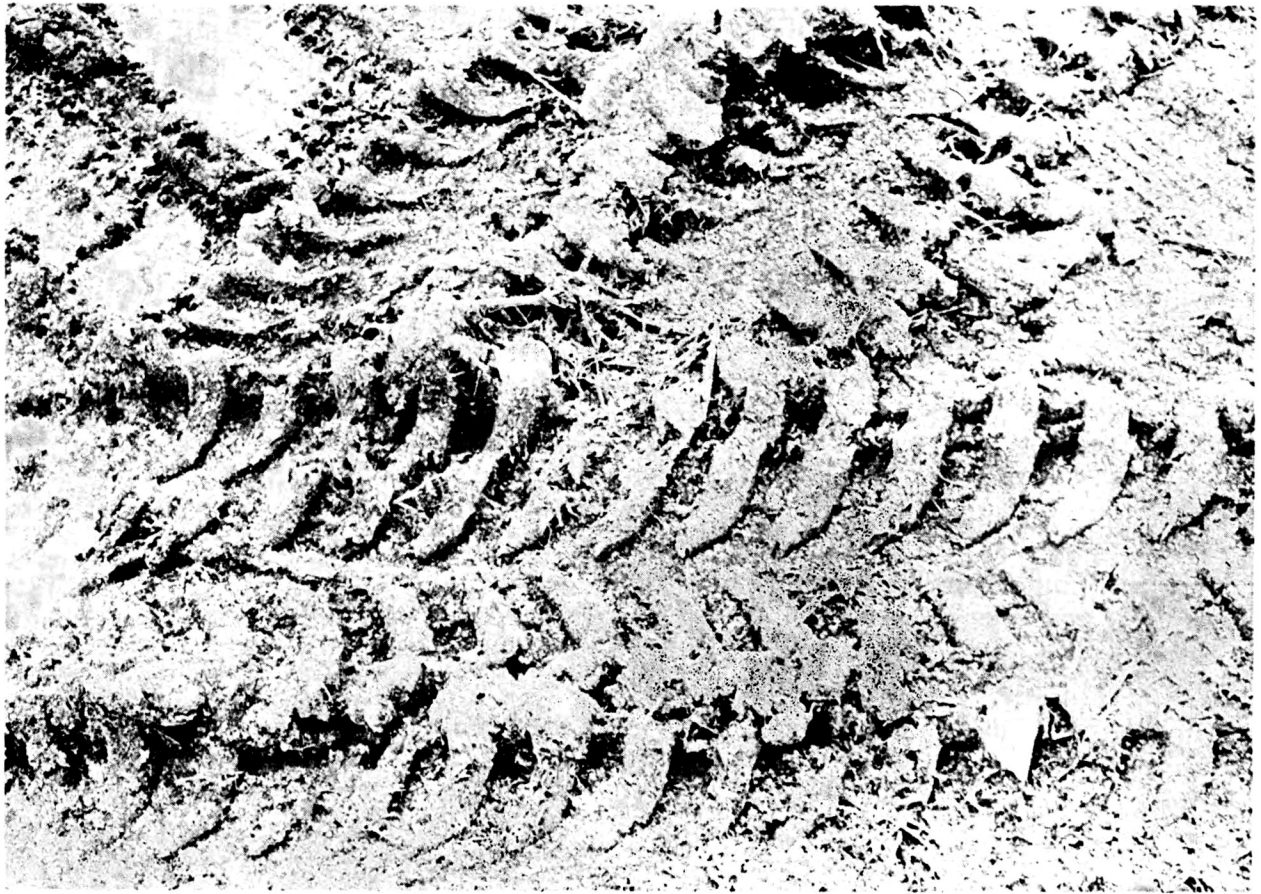
Racionálne využívanie prírodných zdrojov, eko-

logické technológie, prípadne ich ekologizácia a využívanie, resp. likvidácia odpadov tvoria ďalšiu veľkú skupinu problémov. Možno ich rozdeliť do dvoch programov, v ktorých jednoznačne dominujú granty vysokých škôl technického zamerania (celkovo 37). Z projektov ponúkaných SKŽP prevažujú otázky využívania a likvidácie odpadov.

Medzi oblasťami, ktorým sa nedostalo dostatočného záujmu alebo priestoru, sú regionálne ekologické problémy (program 6). Tu sú v popredí záujmu pracovísk SAV a do určitej miery aj MŠMŠ SR ekologické problémy vnútrozemskej delty Dunaja a podunajského regiónu (11 grantov). Budú tvoriť základ spoločného prierezového programu SAV a Maďarskej akadémie vied v záujmovom území vodného diela Gabčíkovo — Nagymaros.

Veľmi nedostatočne zabezpečený je závažný problém ekológie území narušených antropickou záťažou, len 3 granty a 2 projekty, ponúknuté SKŽP. Pozornosť sa sústreďuje iba na tri územia: Žiarska kotlina, Horná Nitra a stredný Spiš.

V pozadí záujmu sú aj metódy riešenia sociálnych problémov kvality životného prostredia človeka (15

grantov), ktoré vyúsťujú do humánnej ekológie v programe č. 2 — Ekologizácia spoločenského vedomia. Do tohto programu treba zahrnúť aj environmentálnu výchovu, ktorá sa v grantoch SAV a MŠMŠ SR neobjavuje, iba v 2 projektoch SKŽP.

Úplne nedostatočne sa rozpracúvajú otázky environmentálnej legislatívy a ekonomiky (program 3), kde je jediný ekonomický zameraný grant a niekoľko projektov ponúkaných SKŽP.

* * *

Prehľad grantov SAV a MŠMŠ SR a projektov ponúknutých SKŽP má poslúžiť ako orientácia o zámeroch vedeckovýskumnej základne pri riešení ekologických problémov životného prostredia. Predstavuje výber zo širokej ponuky, vyše 2000 grantov a projektov, ktorý sa robil iba na základe názvu, s prihliadnutím na riešiteľské pracovisko a vedúceho projektu. Na úlohách sa začalo pracovať v r. 1991, ale pravdepodobne budú musieť prejsť ešte sitom celo-

republikovej grantovej agentúry. Prehľad 182 vybraných grantov zo 70 vedeckovýskumných pracovísk, z toho v SAV 77 na 27 pracoviskách a v MŠMŠ SR 105 na 27 pracoviskách a tiež 72 projektov ponúknutých SKŽP, rozčlenených do 20 tematických úloh v 9 programoch, poslúži pri upresňovaní štátnej politiky v oblasti vedy a výskumu a osobitne pri dopracovaní ekologickej politiky.

Komisia Predsedníctva SAV pre životné prostredie sa podujala získať prehľad o predpokladoch vedeckovýskumnej sféry na riešenie úloh pri starostlivosti o životné prostredie. V spolupráci s veľkým okruhom špecialistov mieni prehodnocovať jednotlivé ponúkané (a nie iba odporúčané) granty a projekty z hľadiska ich obsahu, zamerania, pracovnej kapacity a predpokladov na riešenie. Na základe toho bude môcť stimulovať záujem riešiteľských kolektívov, ale aj grantových sponzorov (inštitucionálnych, rezortných a iných) na vypisovanie, príp. ponuku grantov potrebných pre rozvoj základného výskumu, ale aj realizáciu jeho výsledkov v praxi.